



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

A. Jensen,
Brandstifteren Langhoff.

1907.

Brandstifteren Langhoff.

216

A. Jensen.



Assens.

Trykt i „Assens Amts Avis“ Bogtrykkeri
ved Hans L. Jensen.

1907.

Naar jeg i det følgende vil bringe en Beretning om en Forbrydelse, der i sin Tid vakte en Del Opsigt og var Gjenstand for megen Omtale i Alsens og Omegn, saa har det ikke nærmest været min Hensigt at give en Skildring af den deri optrædende Hovedpersons Liv og Gjærning. Jeg har ikke formaaet at afvinde hans Personlighed synderlig Interesse, og jeg tvivler om, at det vil lykkes mig at indgyde Læserne nogen videre Sympathi for denne Landsknægtsstiftelse. Det har ved disse Optegnelser fornemmelig været min Agt at meddele nogle Træt til Behjælpning af Sæder, Tænkemaade og Livsvilkaar i en Tid, der ikke ligger saa langt tilbage, og dog i mangt og meget forekommer os underlig fjærn og fremmed.

Natten mellem den 1. og 2. August 1791 opkom der Ildløs i en Ladebygning, der laa udenfor Ramsherredspørt i Alsens og tilhørte Aulsbruger Marcus Nielsen. Ilden angreb snart Baaningshuset, der vistnok var sammenbygget med Laden, og forplantede sig til de nærmest liggende Huse, og i mindre end en Time laa 8 af disse foruden Marcus Nielsens Hus i Aste. At Ilden greb om sig med en saa stor

Boldsomhed og i den korte Tid, skyndtes den stærke Blæst, og at saa godt som alle Husene var straaetæfede og af Bindingsværk. Men det var et Held, at Vinden var sydlig og bar fra Byen, thi hvis den havde haft en nordlig Retning, vilde der have været Fare for, at en større Del af Byen var gaaet op i Luer. Ilden opdagedes først af Marcus Nielsens Tjenestepige, Johanne Henningsdatler, der vaagne ved, at deres Svin streg; hun skyndte sig at komme op, og væfede først Husbondens Søn, Axel Marcusen, der var hjemme og var Faderen behjælpelig med at pakke Avlingen, og derefter Madmoderen, Marcus Nielsens Hustru, Dortehea Beile (eller Beilø) Hansen, (Ejeren var fraværende); da var Taget over det Sted, hvor de laa og sov, allerede angrebet. Beboerne i Rabohusene blev ogsaa i Hast vækkede, men da Ilden greb saa hastig om sig, maatte de fleste af dem flygte næsten nøgne ud af de brændende Huse. Der indebrændte nogle Svin og en Del Smaaakreaturer, og kun libet af Indboet blev reddet. Udskillige af Beboerne mistede alt, hvad de ejede, og Møden blandt de brandlidte var stor, især da ingen af dem havde deres Løsøre asfurret, og kun saa deres Bygninger;

det var kun dem, der boede paa Rjbstadens Grund, som havde deres Bygninger forsikrede mod Ildsvaade, og Forsikringsbeløbet var lavt, kun 30 Rdlr. for hvert Hus. At lade sætte Vækken for Kirkedøren, som i Rjbstæderne var en almindelig Form for Indsamling af milde Gaver til dem, der ved Ildsvaade, Søfæde eller anden ulykkelig Hændelse var bragt til Bettekstaven, var paa den Tid, hvorom her er Tale, ved at gaa af Brug, og de brandlidte var derfor henviste til at bede deres Medmennesker om „Brandstød“. Og her, som altid i den Tid, naar Folk mistede deres Ejendom ved Ildsvaade, traadte den offentlige Godgjørenhed villig til: Grev Wedell til Wedellsborg, Konferentsraad Nyberg til Frederiksgave og Grev Trampe til Løgismose stænkede saaledes hver 100 Rdlr. til de brandlidte, der ogsaa fandt redebøns Støtte hos Byens Borgere og fra de omliggende Sogne. Allerede i Oktober samme Aar var de fleste Huse opførte paant og af et varigere Materiale end de gamle, og de brandlidte kunde saaledes med nogenlunde Fortrøstning se Fremtiden i Møde. — De, der var blevne husvilde ved Branden, var: fornævnte Marcus Nielsen, Murermestrene Ped:r Rasmussen og Hans Espensen, Væber Peder Henriksen, forhenværende Trompeter Peder Engelbreth*, „Urtehaugedyrker“ Nijs

Jørgensen, Slagter Lars Jensen og Daglejer Rasmus Andersen, endelig Brandstifteren Joh Fried. Langhoff; endridere nedbrændte „Acciseboden“ eller „Consumtionsboden“ (Toldboden), der laa paa det Sted, hvor nu Drejermester Carstensen bor, men paa den Tid vistnok ingen Beboere havde. Acciseboden laa et lille Stykke udenfor Ramsherredsport, der strakte sig fra Drejermester Henriksens Hus til den modsatte Side af Gaden. Øst for Porten fandtes den Gang en større Dam, Ramsherredsdam, som formentlig var en Levning af Fæstningsgraven, der tillige med Volden omgav Afsens mod Landsiden, da Byen var Fæstning.

Denne Begivenhed vakte meget Røre og stærk Ophidselse blandt Byens Beboere, baade paa Grund af Brandens Omfang, og fordi der kort i Forvejen havde været Ildløs 2 andre Steder i Byen. Aaret forud var der ikke mindre end 3 Gange opkommet Ildløs i Handskemager Vincent Schmidts Hus, der laa i Kindhestegade, men Ilden blev dog hver Gang slukket uden at anrette større Skade. Og 4 Uger før den foran omtalte Brand udenfor Ramsherredsport var der en ret betydelig Ildbrand i Østergade, hvorved et Par Gaarde og nogle Baghuse „stray indenfor Østport beliggende“ lagdes i Aske. Den ene af disse Gaarde tilhørte Rjobmand Gumme Clemmensen og var en af

*) Peter Engelbreth laa meget syg, da Forhørene afholdtes, hvorfor hans Hustru, Anne Cathrine Eskildsdatter, mødte i Retten i hans Sted; han døde i Oktober samme Aar.

de anseeligste i Byen, den anden ejedes af Skipper Claus Joh. Hansens tvende Søstre, Baghusene og Ladebygningerne tilhørte de foran nævnte og Bager Jacob Stephan- sen. Hær led Clemmensen et betydeligt Tab, thi foruden en Del Kreaturer, der indebrændte, mistede han en Del Bohave, ca. 3000 Eder Korn, et stort Forraad af Brædder og af „fine og grove Rjebmands- varer“, og hele hans Tab ansloges til ca. 12000 Rdd. Ogsaa Sø- strene Hansens og Jac. Stephansens Tab paa Bygninger, Indbo og Krea- turer var ret betydeligt. „Smidler- tid“, tilføjes der i Beretningen om Branden, „kan man ikke noksom prise Guds gode Forsyn, der stand- seede en saa farlig Ildbrand, som syntes at true den største Del af Byen med Undergang. Vinden var stille og drejede sig strax ud fra Byen, en jævn Regn faldt, og man blev Mester over den frygtelige og vidt udbredte Ildbrand“. Des- værre hændte den Ulykke ved denne Brand, at „en Seilmager fra Hol- sten“ ved Navn Hans Creutzberg under sine Forsøg paa at redde og slukke blev saa ilde tilredt, at han nogle Dage efter afgik ved Døden som Følge af de ham tilføjede svære Brandsaar og Kvæstelser“. Gjerningsmanden til førstnævnte Ildbrand sad forvaret bag Laas og Slaa; det var førstnævnte Vin- cent Schmidts Læredreng, Jens

Pedersen, der af Gud til sin Mester og for at hævne sig paa ham og hans Hustru for formentlig For- urettelse havde paafat Ilden. Hvor- ledes den d. 4. Juli opstaaede Ild- løb ved Østerport var opkommen, var derimod ikke oplyst og blev heller ikke senere opklaret. Da nu den store Ildbrand udenfor Rans- herredspost føjede en ny Ulykke til de forrige, grebes Sindene af vild Frygt, og man fantaserede om, at der eksisterede en Nordbrænderbande, der muligvis havde til Hensigt at lade hele Byen gaa op i Luer. De oprørte Bølger begyndte dog at lægge sig, da en berøgtet Person nogle Dage efter Branden blev fængslet, og det ved Forhørene viste sig, at man her havde fundet Gjerningsmanden til den sidste Brand. Mistanken blev nemlig strax rettet mod Johann Friedrich Lang- hoff, der havde boet i et af de ned- brændte Huse; han blev arresteret, og ved Brandforhøret, der afholdtes d. 6. August, bekendte han, at han havde anstiftet Branden, og ved de følgende Forhør afgav han fuld- stændig Tilståelse om Forbrydelsens Omstændigheder.

Johann Friedrich Didrich Lang- hoff var født i Rendsborg 1710 og var en Søn af Møller Johann Langhoff og Hustru, Dorteaa, der begge døde i hans Barndom. Efter deres Død kom han i Huset hos en Møster i Haderslev, der var Grønt-

(* Han blev, mærkeligt nok, begravet i „de fattiges Jord“, vistnok fordi han var uden Formue og som fremmed var uden Slægt og Venner her i Byen. Man skulde synes, at hans Mod og Iver for at redde andres Gods, hvorved han tilfattede Livet, havde gjort ham fortjent til en mere ærefuld Begravelse.

handlerste, og som opdrog ham og holdt ham i Skole, hvor han lærte at læse, men ikke at skrive og regne, indtil han, 12 Aar gammel, kom i Lære hos en Smedker Marcus der i Byen, hos hvem han forblev i 5 Aar. Det synes, at han, nogen Tid efter at han havde udstaaet sin Læretid, lod sig hverve og traadte i fremmed, vistnok tysk, Tjeneste, og at han, kjed af denne, deserterede derfra og kom tilbage til Danmark. Vi gjenfinder ham i Odense, hvor han i 4 Aar var Tjener hos en Oberst Bohl. Derefter lod han sig hverve som Rytter ved det holstenste Regiment, der i mange Aar laa i Garnison i Alsfens. Her laa han indkvarteret, undtagen naar han for kortere Tid fulgte Regimentet et andet Sted hen, og her boede han, efter at han havde faaet sin Afsked fra Hæren. Som Soldat kom han, der havde et trodsigt og opfarende Sind, en Gang i Klammeri med sin Vagtmester, som han pryglede. Til Straf herfor blev han fort til Odense og maatte „gaa Stigrem“ i 2 Dage og blev derefter sendt til den nærmeste Fæstning, Nyborg, hvor han hensejads som Fæstnings-slave i 3 Maanedes. At gaa eller løbe Stigrem var en Straf, der anvendtes ved Rytteriet og svarede til den ved Infanteriet hyppigt brugte Straf at løbe Spidsrod, men var haardere end denne, da Stigremmene, 3: de Remme, der tjener til at forbinde Sadelen med Stigbøjlen, var et frygteligere Strafferedskab end „Spidsrødderne“ (Rødstub af Hasler). Forholdet

mellem disse to Straffemaader behjæses ved en Bestemmelse i Frdn. af 21. Juni 1769, hvorefter den Rytter, der idømmes Stigremstraf, skal, naar denne Straf ikke kan udføres i Garnisonen, hvor han er, gaa Spidsrod gennem 300 Mand lige saa mange Gange, som han skal have gaaet Stigrem gennem 200 Mand. Stigremstraffen blev affkaffet 1791, hvorimod Spidsrødsstraffen først ophævedes 1836; dog kom den vistnok kun sjælden til Anvendelse i det 19. Aarhundrede.

Langhoff viedes i Marts 1752 til Mette Kirstine Hollmann, som var Datter af en fattig Skomager der i Byen, Hans Hinrich Hollmann, og Hustru Anne Henriksdatter, der begge var døde nogle Aar forud; han var da Rytter ved Baron Bülow's Regiment og Major Frankenberg's Kompagni. I dette Ægte-skab fødtes der dem 6 Børn, af hvilke 3, en Søn og 2 Døtre, naaede den vogne Alder. Sønnen Johan Frederik blev 1775 viet i Alsfens Kirke til Karen Baldemarsdatter, og efter hendes Død 1784 til Anne Cathrine Hansdatter. Uvist paa hvilket Tidspunkt lod han sig hverve som Husar, og da Faderen sad i Baretægtsfængsel, laa han ved sit Regiment paa Sjælland. Der vides forøvrigt intet om ham. Den ældste Datter, Anne Dorteia, blev gift med Jørgen Pedersen, der nok var fra Barløse og ikke havde det bedste Rygte. De boede en Tid i Alsfens, men paa den Tid, Under-søgelsen mod Langhoff stod paa, var de rejst fra Byen, og man vidste

ikke, hvor de opholdt sig. Om dem vides der ikke synderligt mere. Den yngste Datter, Anne Helene, havde ægtet en Bøver der fra Byen, Joh. Peter Wagner. De boede en Tid hos hendes Forældre, flyttede siden fra dem, men var atter flyttet sammen med dem, og da Branden fandt Sted, boede de til Leje hos dem. Om disse to vil der senere blive Tale. Desuden er Langhoff opført i Kirkebogen som Fader til ikke mindre end 4 uægtesfødte Børn. Overhovedet lod Sædelighedstilstanden i Alsens paa den Tid noget tilbage at ønske; men dette maa nærmest tilskrives den Omstændighed, at Byen havde Garnison; omtrent hvert andet af de udenfor Ægteskab fødte Børn havde en Rytter til Fader. Efter at Garnisonen var trukken fra Byen, sank Antallet af de uægtesfødte Børn betydeligt og udgjorde i Slutningen af det 18. og Begyndelsen af det 19. Aarhundrede kun et forholdsvis ringe Tal.

Da Langhoff var noget over 50 Aar og havde tjent som Rytter i 27 Aar, var hans sidste Kapitulation : Kontrakt om Tjenestetid i Hæren, udløben, og da hans Alder forbød ham at indgaa en ny Kapitulation, fik han sin Afsked. Derefter ernærede han sig ved Kvæghandel og ved tilfældigt Arbejde; undertiden rejste han til Markederne i Kolding, Haderslev, Sønderborg og andre Byer, hvor han drev Handel med Røstkurter, Urtefrø og andet „Smaastram“. Han arbejdede af og til hos en Kjøb-

mandsenke i Alsens, der i flere Aar havde en Karl, som var meget afholdt af sin Madmoder, da han var villig og tro samt stærk og udholdende til alt forefaldende Arbejde. En Gang var Langhoff og denne Karl sat til at losse Planter ved Havnen. Langhoff, der især i sine yngre Aar besad gode Kræfter, bildte sig ind, at han var stærkere end Karlen, og forlangte at bære den tungeste Ende af Planterne, hvad han ogsaa fik Lov til; men det viste sig, at han hverken kunde bære den ene eller den anden Ende, hvorimod Karlen med Letthed bar den tunge Ende. Noget Tid efter arbejdede de sammen i Entens Kjælder. Langhoff brovtede da atter af sin store Styrke, og da Karlen spottende lod ham vide, at med den var det ikke saa stort bevendt, da de skulde bære Planter, og maaste kom med andre Stiklerier, blev Langhoff rasende, greb en svær Stang og raabte: „Jeg skal slaa dig, din Hund, til du ligger død paa Stedet!“ Enten, der oppe i Koffenet havde hørt Langhoffs truende Udraab, løb forfærdet ud paa Gaden, og raabte: „Kom dog og hjælp os, Langhoff vil slaa min gode Karl ihjel!“ Det havde dog ingen Nød med Karlen; han var stærk som en Bjørn og kunde bukke begge Enden sammen paa Langhoff, og da Folk kom til og kiggede ned i Kjelderen, havde han fravristet ham Vaabenet og tvunget ham i Rnæ, og han maatte bede om Løsrø. — Bemeldte Karl, der hed Niels Hansen, var en Gaardmands-

søn fra Boldbro og Broder til
 Mikkel Hansens Fader, Hans Han-
 sen, der ligeledes var bekendt for
 sine svære Kræfter. Men de tilstod
 begge, at de kun var som Dreng
 mod Lars Viltoft, der boede paa
 Gaarden Viltoft og ansaaes for Eg-
 nens stærkeste Mand, en Vre, han
 dog maatte dele med en Mand fra
 Hjeruplund i Kjerte Sogn ved
 Navn Mikkel Pedersen, der i sin
 Ungdom turde vove sig i Kamp med
 16 (!) Karle og dog kunde forlade
 Balpladsen som Sejrherre. „Odense
 Kongelig Adresse-Comptoirs Efter-
 retninger“ (den senere „Fyens Stifts-
 tidende“), der beretter dette Træk
 om Manden, fører følgende vemo-
 dige Betragtninger til Bekjendtgjø-
 relsen om hans Død: „Men hvad
 var Enden, og hvem blev hans
 Overmand? Døden, som oversatte
 ham af Tiden i Evigheden. Den
 stærkeste over den stærke, det er
 Døden, som fortrinlig kræver sin
 Ret, thi om et Menneske er nok saa
 vældigt og mægtigt, er Døden dog
 hans Overmand. Den hæderlige
 Sandmand Mikkel Pedersen fra
 Hjeruplund kan herpaa være et
 Eksempel“. Mærkeligt nok døde
 disse to stærke Mænd i samme Aar
 og Maaned, nemlig i Juli 1791.
 — Man tilgive mig denne Afstikker,
 der jo gaar temmelig langt udenfor
 mit egentlige Emne.

Langhoff's hede, hidtige Blod af-
 faaledes ikke i Aarens Løb. En
 Aften i 1784 — da han altsaa var

nogle og halvfjerds Aar gammel —
 var han truffet sammen med „Con-
 sumtionsbetjent“ (Soldassistent)
 Peter Nordsteen hos Mads Thuesen,
 der boede i Strandgade, hvor han
 drev Beværtning.*) Der opkom
 Ordstrid mellem dem, og under
 denne gav Nordsteen sig til at skofe
 Langhoff, fordi han havde været i
 Slaveriet. Herover blev Langhoff
 opbragt og for op, det ene Ord tog
 det andet, og Mundhuggeriet truede
 med at gaa over til Haandgribelig-
 heder; men Thuesen lagde sig imel-
 lem, de drak Forlig, og da de gif-
 derfra, fulgtes de ad henad Røms-
 herredsgaden til deres respektive
 Hjem. Ud paa Natten vækkedes Nord-
 steen og hans Hustru ved et Brag
 og en Klirren. Da de var staaet
 op, saa de, at der var skudt ind
 gennem et Vindue i den Stue,
 hvor de laa, og at nogle Hagel
 havde ramt Sengestolpen og „Hoved-
 fjællen“ i Sengen.

Mistanken for Udaaden faldt
 selvfølgelig paa Langhoff, men Sagen
 blev ikke anmeldt for Øvrigheden,
 enten fordi Nordsteen frygtede for
 yderligere Udslag af Langhoff's
 Hævnhyst, eller fordi han nogen
 Tid derefter blev forflyttet til Svend-
 borg. Men da Ildbrands-historien
 kom til Behandling, blev Attentatet
 paa Nordsteen ogsaa fremdraget.
 Langhoff maatte da tilstaa, at det
 var ham, der havde forøvet det;
 men han tilføjede, at Geværret, han
 havde benyttet, kun var ladet med

*) Mads Thuesen var Fader til Skipper Peder Madsen Thuesen, der døde 1877, 102
 Aar gammel.

smaa Hagel, og at det ikke havde været hans Hensigt at gjøre Nordsteen Skade, han havde kun villet indjage ham Stræk. Sagen var dog ikke saa uskyldig, som Langhoff vilde give det Udseende af. Nordsteens Hustru forklarede, at hun om Aftenen havde borttaget Hovedpuden af Sengen og lagt den over noget Dej, der Dagen efter skulde bages; hvis Puden var forbleven i Sengen, vilde Nordsteen og hans Hustru have ligget noget højere med Hovedet, og nogle af Haglene vilde da upaatvibelig have ramt dem. Desuden maa Haglene have været saa store, at de vel kunde have skadet det Menneffe, de ramte.

Det blev ogsaa oplyst under Forhørene, at Langhoff havde gjort sig skyldig i forskellige Tyverier, som han for det meste havde forøvet sammen med sin Svigersøn Joh. Peter Wagner. Slagter Jørgen Hansen i Møllerhuse og Smed Claus Knudsen i Saltøfte vidnede, at de et Par Gange om Matten eller tidlig om Morgenstunden udenfor Afsens havde mødt Langhoff og Wagner, der kom trillende med en Hjulbør, hvorpaa der laa et Fiskegarn, men hvad der var indsvøbt i dette, vidste de ikke. Ved Forhørene tilstod L. og W., at der var Fisk, som de havde fanget, dels i Tronnebjergs Kjør paa Afsens Mark, dels i Nordby Sø, hvor Greb Rantzau til Brahesborg havde Fiskeriretten. Da de en Nat

traf Vaad i nævnte Sø, overraskedes de af Grevens Fisker, Jæger og Jægerdreng, der tog dem med til Brahesborg; men da de afgav Løfte om ikke oftere at drive Fiskeri i Søen, undlod Greven at anmelde Tyverierne. Desuden havde de paa Lundager Mark stjaalet 4 Faar, som tilhørte Husmand Niels Larsen i Lundager, og som han „ikke vilde have undværet for 13 Mark Stykket (i Nutidens Mønt lidt over 4 Rr), da de gif med deres Lam“, og Langhoff havde tilvendt sig nogle Gæslinger, der svømmede i en Bæk ved Emerup. Endvidere tilstod han, at han ved Branden i Østergade havde taget et Par Dyrer, der tilhørte „Jacob Bager“*) og var baaret ud og henlagt i dennes Have. Johan Wagner havde et Par Nar forud stjaalet en Del „godt og fint“ Hør- og Blaargarn, der tilhørte Marcus Nielsen og hang i hans Gaardsrum, ladet det farve hos Farveren der i Byen og selv vævet det til Tørklæder og Forklæder, som han havde solgt paa Landet. Da det rygtedes i Byen, at Marcus Nielsens Søn, Axel, var taget hen til „en klog Mand“, der var bekjendt for at kunne „vise igjen“ og slaa et Dje ud paa Tyden, spurgte Anne Helene sin Moder, om hun troede, at sligt kunde lade sig gjøre, hvortil Moderen svarede, at hun vidste ikke, om det var gjørligt.

Der havde efterhaanden indsneget

*) Bager Jacob Stephanen døde samme Aar, som Ildbranden hos ham fandt Sted. Hans Enke, Karen Hansdatter, blev Aaret efter gift med Bager Jørgen Fensb, hvis Slægt ejede Gaarden i Østergade, indtil den 1879 blev afhændet til dens nuværende Ejer, Farver Bertelsen.

fig en almindelig Følelse af Utryghed og Uhygge hos Vanghoffs Naboer. Var et og andet i Hus eller Have bortkommet, rejste Mistanken strax sit Hoved, og man hntede om, at det savnede havde fundet Vej til Vanghoffs Hus. Bæver Jens Bertelsen, der beboede et Hus længere udenfor Rasmherredspørt, havde mistet et Faar; det oplystes ved Forhørene, at Vanghoff og hans Svigersøn havde taget det. Fra Niels Murermesters Enke, Maren Ebbesdatter*) var der stjaalet 22 Rdlr., foruden „nogle Fjer“, og hun mistænkte Johan Wagner for at have taget dem, da han paa den Tid, Tyveriet blev begaaet, boede til Leje i hendes Hus, og ingen andre end Ejerinden selv og Wagner og hans Kone havde Nøglen til Husdøren. Nogen Tid før Branden havde man om Matten set Ildsluer i Haverne udenfor Pørtten, og troede da, at de var Værkler om en nær forestaaende Ildsvaade. Men ved Forhørene maatte Vanghoff tilstaa, at det var ham, der havde opspundet Historien og udspreddt Rygtet om de værslende Lys og Flammer; formodentlig havde han troet, at naar Folk satte Branden i Forbindelse med det overnaturlige, vilde Mistanken om Brandstiftelse bortledes fra ham.

Forholdet mellem Vanghoff og Naboerne blev mere og mere spændt. Han var ofte i Mangel, saa for et og saa for et andet, og thede da

til Naboerne, især til Marcus Nielsen, der var den mest velhavende af dem, og naar disse, hos hvem Villigheden til at hjælpe ham ikke just var overvættets stor, afflog hans Anmodninger, fattede han et bittert Nag til dem, hvilket efterhaanden øgedes og omsider kom til Udbrud. En Gang sendte han eller Konen deres Datter søn, en Søn af Sorgen Pedersen og Anne Dorthæa, over til Marcus Nielsen for at kjøbe Öl (de solgte undertiden Öl og Mælk til Naboerne); men M. Nielsens Kone gav Drengen den Befæd, at de kunde ikke udbære noget; det var i Høsten, og i den Tid brugtes der meget Öl i Husholdningen. En anden Gang bad Vanghoff M. Nielsen om at laane ham en Plejel, men fik Afslag; om Grunden hertil figer M. Nielsen kun dette, at han ikke erindrer, om han paa den Tid havde en Plejel, der duede noget. De gamle har ogsaa fortalt, hvad der dog ikke findes bemærket i Forhørene, at M. Nielsen havde nægtet at laane ham en Segl til at afstære noget Kommen eller Sennop, han havde ablet i sin Have. Marcus Nielsen var forøvrigt en flink og tjenstfærdig Mand, men havde ingen Grund til at vise særlig Bøvlilje mod Vanghoff, der havde behandlet ham paa en skammelig Maade.

Nogle Aar før Branden havde Vanghoff boet til Leje i et Hus, der tilhørte M. Nielsen, og som

*) Maren Ebbesdatter var Enke efter Murermester Niels Rasmussen Hønderup, der omkom 1779 ved at styrte ned fra et Stillads, da han arbejdede paa Rasmus Karups Hus.

han til Dels havde ruineret, og da han flyttede derfra, skyldte han et halvt Mars Husleje, som han vægrede sig ved at betale, og M. Nielsen vilde „af Frygtsomhed“ ikke søge Rettens Hjælp for at faa sit Tilgodehavende.

De andre Naboer var heller ikke i Vanghoffs Skridtshus. Murermester Hans Espensens Hustru, Karen Rasmusbatter, havde en Gaug givet hans Datterføn et Par Ørenfigen, hvad han vel nok havde fortjent. Da Vanghoff fik dette at vide, var han i Færd med at affkøre Lavendler i sin Have; han for henimod Ronen, brugte en slem Mund og løstede Haanden med Hævekniiven truende mod hende uden dog at gjøre Alvor af sin Trusel. Men denne Fornærmelse blev opskreven i hendes og de andre Naboers Skyldregister. I længere Tid omgikkes han med Tanken om Ildspaaføttelse, med hvilken han foruden at hæbne sig paa Naboerne og især paa Marcus Nielsen, hvad der var Hovedformaalet, forbandt en anden Genfigt. Trompeter Johan Nicolai Ament, der i lang Tid havde kjendt Vanghoff, da de i mange Aar havde staaet ved samme Regiment, havde, da denne kjøbte sit Hus, mod Prioritet i dette laant ham 99 Rdlr., som var oplagt til Udbetaling i December Termin 1791. Vanghoff saa sig ikke i Stand til at skaffe disse Penge til Veje, men haabede, at han, naar Huset var afbrændt, ved at „tigge Brandstød“

kunde samle sig en Sum Penge, hvormed han kunde forlade Fyn, hvor Jorden begyndte at brænde under ham, og rejse ned til Holsten, hvor han vilde opslaa sit bestedne Paulun og tilbringe sine øvrige Levedage. Natten mellem den 1. og 2. August havde han bestemt til Udførelsen af sin længe nærede Plan, der begunstigedes af Vinden, som bar fra Marcus Nielsen over mod hans eget Hus. Lidt over Midnat gik han fra Loftet, hvor han den Nat laa, ned i Røttenet, antændte ved Hjælp af nogle Tørbegløder, der laa i Usten paa Arnen, et Stykke Trøstke, som han lagde i en Træsto, og hvormed han, efter at være gaaet over Gaden til Marcus Nielsens Hus, antændte noget Rør eller Halm, som henlaa i Ladebgningen. Da han havde forbisset sig om, at Ilden fængede, gik han tilbage til sit Hus og vækkede først sin Kone og derefter sin Svigersøn og Datter. De øvrige Omstændigheder ved Branden er allerede omtalt.

Et Par Dage efter Branden blev han fængslet og sad arresteret henved et Aar. Mens han sad i Varetægtsfængsel, foretog han i Forening med den anden arresterede Brandstifter, Jens Pedersen, et Flugtforsøg, som dog kvaletes i Fødselen. De tvende Fanger henved i Arresterne ovenover Strandporten*), og naar deres Sjælesørger besøgte dem for at tale med dem om deres Saligheds Sag, plejede

*) Strandporten nedbrødes 1859.

han at famles med dem, men hver for sig, hos Værtshusholder og Styrmand Andreas Thorsen, der ved Folketællingen 1801 boede i Ramsherredsgade, men ved den Tid, hvorom her er Tale, formodentlig boede i Strandgade eller udenfor Strandporten. Denne Foranstaltning var truffen af Bysfogden Hr. Mellemann, dels for at Præsten dér „kunde tale bekvemmere med dem“, dels fordi Opgangen til Arresterne var „umagelig og ubekvem“ og vel ogsaa af Hensyn til de daværende Arrestlokalers maadelige Tilstand. Herpaa havde de sammensvorne bygget deres Plan. De havde vidst at tilegne sig en Brændeøxe og et Par Jærnstænger, som de havde skjult ved Foden af Trappen, der førte op til Arresterne, og havde truffet Aftale om, at naar Langhoff blev ført hen til Thorsen, skulde Jens Pedersen se at faa Lov til at følge med derhen. Da Hr. Thor Melbye, residierende Kapellan for Alsens og Kjærum Menigheder*), om Eftermiddagen den 13. Marts 1792, vilde tale med Fangerne, havde han kun bestemt Langhoff til at møde hos Thorsen, men Jens Pedersen fulgte med uden hans Anmodning, og da han nu en Gang var der, lod han ham blive, for at han kunde „nyde Undervisning“ sammen med Langhoff. De blev hos ham en Time, og i den Erklæring, som i Anled-

ning af Overfaldet blev afæstet ham, udtaler Hr. Melbye, at „efter alt, hvad jeg kunde domme af Delinkventernes udbortes Tilstand, forekom de mig at være jærdeles rørte, ja udøste endog Taarer, saa at jeg ikke ved nogen Sinde at have været mere tilfreds med dem“. Da de efter at have været betjente blev ført tilbage til Arresten, overfaldt de i Forening Raadstuetjeneren Christian Overhøj og Arrestforvareren Conrad Andersen og tilføjede med Øgen og Jærnstængerne den førstnævnte flere Slag, som han til Dels afbødede, men af hvilke dog nogle ramte ham haardt og havde et flere Dages Sygeleje til Følge. Deres Raab om Hjælp blev hørt af Andreas Thorsen, Værtshusholder Nicolai Glørfeldt (der boede i Strandgade og senere blev Forligskommissær og Brandinspektør) og „Stibskar!“ (Matros) Nicolai Gløse (han blev siden Koffardistyrmand og derefter Skipper og Kjøbmand og boede som saadan i Korsgade). De ilede til og afvæbnede Forbryderne, som derefter blev ført op til deres resp. Arrester. Bevogtningen, der efter alt at domme, havde været noget slap, blev nu stærket, og der blev taget andre Forholdsregler, hvorved fremtidige Undvigelsesforsøg hindredes. Det var de tvende Fangers Afgt, hvis de var saa heldige at slippe ud af Byen, at betle sig frem, til de var

*) Thor Melbye var residierende Kapellan i Alsens fra 1774 til 1795, hvorefter han blev kaldet til Sognepræst for Middelfart. Den daværende Sognepræst for Alsens og Kjærum var Hr. Professor Peter Christian Steenvinkel, der blev ansat 1782 og døde i Embedet 1799, 58 Aar gl.

naaet ud af Landet; men det maa ikke have staaet dem klart, at det vilde have været saa godt som umuligt for en 82-aarig Mand og en 17-aarig Dreng uden Penge og andre Hjælpemidler at naa ret langt, inden de blev paagrebne.

Paa hvilket Tidspunkt Dommen over Langhoff blev affagt, kan jeg ikke oplysse, da Underrettsdommen ikke findes i Ringbogen for Årsens. I Højesteretsdommen udtales der, at de overgangne Domme, altsaa Underrettens og Landsoverrettens, bør ved Magt at stande. Den indeholder ingen Præmisser, formodentlig fordi disse findes i de andre overgangne Domme; men af dens Resumé faar man at vide, at han er bleven dømt til at halsugges med Øxe og Hovedet med Legem derefter at kastes paa et Baal og opbrændes, samt at udrede Skadeserstaining til de brandlidte og til dem, hos hvem han havde forøvet Tyveri, hvilken Tilføjelse dog ingen Betydning fik, da han intet ejede. Jens Pedersen blev dømt til at lide samme Straf som Langhoff; men i Betragtning af hans Ungdom formildedes den ved Kongens Naade til Fæstningsarbejde paa Livstid; der tilføjes i den kongelige Resolution, at der „ikke nogen Sinde maa ske Ansøgning om hans Løsladelse“. Han maa altsaa være død i Tugthuset.

Dommen over Langhoff fuldbyrredes den 16. Juli 1792, Kl. 7 Morgen, paa Lundager Mark paa den anden Side af Sandlebhuset, en lille Fjerdingvej fra Årsens. I

den Tid, han sad fængslet, var han bleven besøgt og forberedt til Døden af Hr. Thor Melbye, som efter Delinkventens egen Begjæring meddelte ham Ålterens Sakrament Kl. 4 om Morgenen paa Henrettelsesdagen og derefter var til Stede hos ham paa Ketterstedet. „Den Fortrydelse, som Delinkventen lod se over sine Misgjerninger, den Rolighed, hvormed han gif sin Død i Møde, den anstændige Frimodighed, han viste ved Udførelsen til og paa Ketterstedet, giver det Haab, at hans Sjælesørgers Arbejde med Guds Naade ikke har været forgjæves“. Denne Beretning om hans sidste Timer, som jeg har fundet i et af Datidens Blade, stammer formodentlig fra Hr. Melbye og falder i alt Fald, saa vidt man kan skjønne, sammen med hans Opfattelse af Delinkventens Sindstilstand. Langhoffs samtidige nærede dog nogen Tvivl om hans Ombendelse, og mange mente, at han var fræk til det sidste. Da man nærmede sig Ketterstedet, og han fik Dje paa Flammerne og Røgen, der steg op fra det allerede da antændte Baal, udbrød han: „Det bliver en varm Dag i Dag!“ De havde nogen Grund til at se skeptisk paa Sagen, naar de mindedes hans hykleriske Udfærd før Overfaldet paa Raadstuetjeneren og Arrestforvareren. Det er dog sandsynligt, at hans Sjælesørgers Formaninger og Tanken paa den nær forestaaende Død har stemt hans Sind til Ålvor og Eftertanke og maaske til Bod, og man har vistnok lagt for meget

ind i ovenanførte Ytring, der forøvrigt gik over til at blive en Slags Ordsprog eller Mundheld her paa Egnen; indtil langt hen i forrige Aarhundrede kunde man stundom høre en og anden sige, naar der om Morgenens viste sig Tegns til stærk Varme op ad Dagen: „Det bliver en varm Dag i Dag, sagde Langhoff, han skulde brændes“.

Underrettsdommen over de i Langhoffs Sag implicerede, nemlig hans Hustru, Svigersøn og Datter, afsagdes 20. Marts 1792 og løb saaledes: Arrestanterne Mette Kirstine Langhoff og Johan Peter Wagner bør for deres til Dels bevisste, høist lastværdige Forhold hensesættes til at arbejde i Odense Tugt- og Manufakturhus hver i 3 Maaneder. Anne Helene Langhoff findes for Aktors Tilkale i denne Sag.

Langhoff synes at have baaret Godhed for sin Hustru og bestræbte sig for ved sine Vidnesbyrd, der rigtignok ikke altid stemmede med Sandheden, at fri hende for Straf, og her viser sig et af de faa tiltalende Træk i hans Karakter. Han paastod, at hun var ubidende om hans Tjenerier, men hendes Udfagn, at hun mange Gange havde foreholdt ham hans „lastværdige Gjerninger“ og formanet ham til at føre et skikkeligt Levned, hvilket han forøvrigt bekræftede, forudsatte, at hun maa have haft Kjendskab til dem, og der kunde saaledes intet

Gensyn tages til hans Paastand. Forøvrigt tav han, naar hun irettesatte ham, ligesom i Erkjendelsen af, at han fortjente hendes Bebrejdelser, hvorimod Wagner for op, naar hun satte ham i Rette, og „tiltalte hende med Haardhed og Foragt“. Langhoff forsikrede ogsaa, at hun var ubekjendt med hans Forsæt om Aldspaasættelsen, men hans Forklaringer om hendes Forhold efter Aldens Udbrud var modsigende og i Strid med Svigersønnens og Datterens og tjente kun til at forværre hendes Sag. I Brandforhøret den 6. August forklarer han, at hun allerede var staaet op, da han kom ind i Stuen for at advare hende, hvorefter hun tog en Klokke paa sig og løb ud med de andre Klæder paa Armen og paaklædte sig i Jens Bøvers Hæve. I et andet Forhør siger han, at hun, da han kom ind i Stuen, laa i Sengen og sov. Svigersønnen og Datteren forklarer derimod, at da de efter at have faaet Kundskab om Branden kom ind i den forreste Stue, stod Moderen der og var fuldt paaklædt, og da hun var gammel og skrøbelig og langsom til at klæde sig af og paa, maa hun efter deres Formening have været paaklædt, da Alden opkom. Andre Omstændigheder bestrykede Mistanken om, at hun var vidende om Mandens onde Forsæt. Hun forklarede, at hun ved Midnat hørte, at hendes Mand talte ud af Loftslugen med Snekker Niels Hansen*), der ved den Tid

*) Niels Hansen boede hos sin Svigerfader, den hidligere omtalte Bøver og „Urtehaagebyrter“ Jens Bertelsen, med hvis Datter,

Barbara Jensdatter, han var gift. Han var

kom hjem fra Landet, hvilken Forklaring Retten fandt usandsynlig, da hun baade var „tungsvønic“ og tunghør. Og en anden af hendes Paastande: at hun var vaagen, da Joh. Wagner, kort før Branden opstod, kom fra Byen og gif gjennem Stuen, hvor hun laa, men sov, da hendes Mand et Kvarter derefter gif gjennem samme Stue og ud i Køkkenet for at hente Gløderne, hvormed han paasatte Ilden — fandt Retten ligeledes lidet troværdig. At hun blev „saa besynderlig angst“, da Svigersønnen gif gjennem Stuen, hvilket hun udsagde i Forhøret, maatte ogsaa vække stærk Formodning om, at hun var vidende om Brandstiftelsen: hun maatte tro (det var Rettens Opfattelse), at det var hendes Mand og ikke Wagner, som kom derind, og at Ulykken da var sket, og det var denne Tanke, der fremkaldte hendes Angst. Da hun saaledes var overbevist om at have været bekendt med Mandens Tyverier og var stærkt mistænkt for at have været vidende om hans Forfæet angaaende Mordbranden, kunde hun ikke undgaa Straf. Efter Løsladelsen af Straffeanstalten førtes hun tilbage til Ålsens, kom under Fattigvæsenets Forsorg og døde 1795, nogle og halvfjerds Aar gammel.

Joh. P. Wagner blev fritkendt for Medviden og Meddelagtighed i Branden, men blev idømt Straf for de Tyverier, han havde begaaet

og var bleven overbevist om. Han var Søn af en agtværdig Borger der i Byen, Bæver Johan Sebastian Wagner, og blev i sin Barndom „holdt til Skole til fornøden Oplysning og opdroges ligesom andre Byens Børn, da hans Forældre havde deres stiftelige Udkomme som Gaandværksfolk“. Efter at have udstaaet sin Straf vendte han tilbage til Ålsens, hvor han boede i flere Aar, deltog i Slaget paa Kongedjbet 1801 og rejste samme Aar til Svendborg, hvor han bo-satte sig. Hans senere Forhold og Skæbne er mig ubekjendt.

Man ved ikke med Sikkerhed, hvor de brandlidte har boet, med Undtagelse af Voksbuuger Marcus Nielsen, Murermester Peder Rasmussen, Slagter Lars Jensen og Langhoff. Marcus Nielsens Hus laa der, hvor det senere, Aaret efter Branden, blev opført, hvorom en kort Inscription paa den indvendige Porthammer bærer Vidne; det ejes nu af Voksbuuger Niels Marcussens Enke. Som allerede anført, var de Huse, der laa paa Kjøbstadens Grund, forsitrede i Kjøbstædernes Brandforsikringsanstalt, der oprettedes 1761; men da Marcus Nielsens Hus laa i Landsfognet, var det ikke asikureret før Branden, men blev 1794 optaget i den 1792 oprettede Brandforsikringsanstalt for Landbygninger. Marcus Nielsen var Stamfader til den særlig i Ålsens vidtudbredte Marcus-

Fader til Snekermestrene Jens Nielsen og Hans Nielsen, der ligesom Faderen boede noget udenfor Rasmsherredspport, og til Frederik Nielsen, der blev Ejer af et Brændevinsbrænderi i Strandgade.

senfte Slægt. Hans Fader, der vistnok ogsaa var Avlsbruger, hed Niels Marcusen; han selv var født 1720 og døde 1798. Marcus Nielsen havde med sin første Hustru, Anne Cathrine Andersdatter, flere Børn, af hvilke kan nævnes Andreas, Wilhelm og Axel. Den af dem, der især omtales i Forhørene, var Axel, der var født 1765 og døde ugift 1805 hos Broderen Andreas. Denne, Andreas Sorgen Marcusen, født 1754 og død 1829, fik Faderens Hus (eller Gaard), hvortil den Gang hørte 10 a 12 Tdr. Land; han havde i sit Ægtekab med Anne Cathrine Tjafsdatter kun et Barn, en Datter ved Navn Cathrine; hans andet Ægtekab, med den første Kones Søster, Kirsten Tjafsdatter, var barnløst. Wilhelm, født 1762 og død 1814, fik med sin Hustru, Wendel Bolette Rasmusdatter Møller (eller maasse ved at købe den af Hustruens Broder, Poul Rasmussen Møller), den Gaard i Strandgade, hvor han senere drev Gjæstgiveri, og hvor nu Hotel „Sønderjylland“ har Plads. Han blev Fader til Sønnerne Rasmus Wilhelm, der arvede Fødegården, Marcus Wilhelm, der ejede Gaarden, som ligger paa Hjørnet af Damgade og Ladegaardsgade, og Peter Wilhelm, der ved at ægte sin Kusine, den ovenfor nævnte Cathrine Marcusen, blev Ejer af den tit omtalte Gaard udenfor Rasmherredspørt, der gif i Arv til deres Søn, Niels Marcusen, og nu, som allerede anført, ejes af dennes Enke, Wilhelm Marcusens Enke ægtede

den tidligere nævnte Frederik Nielsen, der var en Søn af Smedkemester Niels Hansen. Her er jeg naaet ned mod Nuliden, og den Marcusenske Slægt og adskillige andre vil med Lethed kunne føre Slægtregistret videre. — Murermester Peder Rasmussen, født 1746 og død 1817, beboede det Hus, som Peder Sorgen Pedersens Enke nu ejer; herom vidner den Inscription, der endnu findes paa Huset, og som lyder saaledes: „Afbrændt den 2. August 1791, opbyggt samme Aar af Murermester Peder Rasmussen og Hustru Abelone Hansdatter — Guds Forsyn være over dette Sted!“ Huset gif i Arv til P. Rasmussens Søn, Skipper Johan Rasmussen, som havde 3 Døtre: Pouline, der blev gift med en Skovfoged paa Østrupgaard, Johanne, der ægtede Sejlmager Christian Hansen, og Kirstine, der forblev ugift og arvede Fødehuset, som hun for flere Aar siden solgte til Peder Sorgen Pedersen — Slagter Lars Jensen (født 1745, død 1835) og Hustru Nicoline Pedersdatters Hus arbejdes af deres Søn, Sadelmager Jens Larsen („Jens Sadelmager“), der døde 1881, 83 Aar gl.; nu ejes det af hans Datter, Jacobine, Enke efter Baadebygger Rasmus Pedersen

Paa Tomten, hvor Langhoffs Hus havde staaet, blev der Aaret efter Branden opført et andet Hus, der tidt har stiftet Ejer. En af de første af disse var den saakaldte „Bæverlagter“ Niels Jespersen, hvis Søn, Slagtermester Frederik

Nielsen Galsøe, arbeide det; han beholdt det kun i faa Aar og folgte det til Jeppe Stenderup fra Baagø, der afhændede det til Rebslagermester Rasmus Seebach; nu tilhører det Arbejdsmand Hans Carl Pedersen.

„Consumtionsboden“ folgtes af Alsens Toldkammer ved Auktion 1851, samme Aar som Ramsherredsporten nedbrødes, til Drejermester Johannes Carstensen, hvis Søn, Carl Carstensen, nu ejer Huset.

Rogle Oplysninger om Garnisonsforholdene i Alsens.

Efter den Anledning, der i Artikklen „Brandstifteren Vanghoff“ er givet, tør det maaste være mig tilladt at skænke Garnisonsforholdene i Alsens en kort Omtale.

Man maa antage, at Befæstningen af Alsens har staaet i Forbindelse med og givet Anledning til, at Byen har faaet Garnison; denne kan jeg dog ikke forfølge længere tilbage end til Tiden omkring 1680; men hvis ovenanførte Gisning holder Stik, maa Alsens jo have været Garnisonsby længe forud for sidstnævnte Tidspunkt. De Hærsafdelinger — for det meste dog kun Dele af samme — der til forskjellige Tider garnisonerede her, var: „Dronningens Livregiment“, „Prins Georgs Livkompagni“, „det sjællandske Rytterregiment“, „det fynske gevorbene Regiment“, „det syderjyske National-Infanteri-Regiment“, „det holskeiske Cavalleriregiment“ og „det fynske Dragon-

regiment“. Da Alsens ingen Kaserne havde, blev Militæret indkvarteret hos Borgerne, der ogsaa maatte afgive fornødent Staldrum til Kavalleriets Heste. Desuden maatte Byen sørge for Magasiner til Opbevaring af Fouragen til Hestene; en Tid opbevarede denne i de til Provstigaarden hørende Ladebygninger.

I Mod sætning til Forholdene i flere andre Garnisonsbyer, hvorfra man ikke sjældent hørte Tale om Sammenstød mellem Militæret og de civile, hvilke stundom endte med Blodsudgydelse og Drab, synes Forholdet mellem Rytterne og Borgerne i Alsens at have været godt og velvilligt, og de enkelte Smaastærmydsler, der forefaldt mellem dem, havde kun ringe Betydning og fortjener næppe at omtales. 1785 mistede Byen sin Garnison, som da kun bestod af en Eskadron af det fynske Dragonregiment, der havde været indkvarteret her siden

1772 og ved Inddragelsen blev forlagt til Odense. Fra den Tid og indtil noget ind i forrige Aarhundrede var der dog adskilligt, der minde om, at Alsens havde været en Garnisonsby. Ikke faa af de gamle „aftakede“ Ryttere, ogsaa en enkelt af Officererne, blev boende i Byen, nød her deres ringe Pension og stiedes til den sidste Hvile paa Garnisonskirkegaarden. Den Pension, der blev tilstaaet de Ryttere, som havde tjent i Hæren i 24 Aar og var udhygtige til længere Tjeneste, udgjorde for en Trompeter eller en Korporal 16 Rdlr. og for en menig Rytter 12 Rdl. aarlig. Af de gamle Ryttere, der blev boende i Alsens efter deres Afstedigelse, kan nævnes: Rasmus Jensen, der boede udenfor Kamsheredspørt, Conrad Mothsach eller Mudsach, der efter sin Afstedigelse i mange Aar var „Spindemester“ ved den 1787 oprettede Spindestole, Rasmus Christensen, Korporal Marcus Sybercrop og den tidligere nævnte Trompeter Joh. Nic. Alment, der alle boede i Ladegaardsgade. Den sidstlevende af de gamle pensionerede Ryttere var Jacob Sager eller Sahr, der i mange Aar boede i Damgade; han fik sin Afsted i en tidlig Alder, da han, saa vidt vides ved en Eskadrons- eller Fægtningssøvelse havde mistet sin ene Haand, og døde 1827, 71 Aar gammel. — Byens bøde jordebødes dels i Kirken, dels paa Kirkegaarden, der omgav Kirken paa alle Sider. I Kirken begravedes Vigen af Officerer og andre Standspersoner og de for-

nemste af Byens Borgere. Af Personer, hvis Støb hviler indenfor Kirkens Mure, kan her anføres:

Otto Brandt, Hører ved „Stolen“ (s: Latinstolen, som ophævedes 1740), død 1736, begravet „i den Sønden Gang“.

Borgmester Hans Pedersen, død 1743, begravet „i den Norden Gang ved Chorsdøren“.

Byfoged Niels Selmer, † 1745, begravet „i den Sønden Gang“.

Generalmajor Hans Wilhelm von Rømer, † 1748, „indsat i hans egen aabne Begravelse i Choret“.

Ritmester Joh. Christopher von Zeitz, † 1752, begravet „i den Sønden Gang bag Skriftestolen“.

„Forrige Postmester“ Joh. Beverlin, † 1755, begr. „i den Sønden Gang ved de Stole fra den store Gang, Nr. 9—10—11.“

Emanuel Bhuhl, Oberstløjtn. ved Kammerherre og Oberst Schiencks Regiment, † 1755, begr. i Choret.

General Hans B. von Rømers „salig Frue“, Anna Elisabeth, Grevinde v. Trampe, † 1757, „hensat her i Kirken i deres aabne Begravelse“.

Apoteker Tobias Franck, † 1760, begr. bag Alteret.

Postmester Poul Frausing, † 1764, begr. „i den store Gang ved Prædikestolen ved de 3 Kvindestole“.

Sognepræst Ludvig Bertelsen, † 1766, begr. „oppe i Choret“.

By- og Raadstuefriver Jens Bjørn, † 1770, begr. „i den store Gang lige for Fruentimmerstolene Nr. 8 og 9“.

Organist Andreas Petresch, † 1771,

begr. „i den store Gang lige for Orgelværksdøren“.

„Førrige Capellan“ Hans von Wövern, † 1776, begr. „i den Norden Gang for den Norden Chorsdør“.

Kapitain Kuur, † 1777, begr. „i den Sonden Gang bag Skriftestolen i den murede Begravelse“.

Farveren Jacob Lund, † 1778, begr. „i den Gang under Orgelværket“.

Oberfløjtn. og Krigskommissær Gabriel Grubbe von Dietrichsen, † 1780, begr. „i den store Gang ved Kvindfolkfestolene Nr. 17—18—19“.

Førrige Borgmester og Byfoged Hans P. Uldall, † 1782, begr. „i den Norden Gang ud for den N. Chorsdør“.

Sognepræsten for Alsens og Njærum Menigheder Cosmus Ramus, † 1782, begr. „i Choret ved Capellanens Skriftestol“.

Herredsfoged Hans Chr. Læssøe, † 1783, begr. „i den Gang under Orgelværket bag Alsessor Læssøes [hans Faders] luffede Stol“.

By- og Raadstuefriver Christian Bjørn, † 1785, begr. „i den Sonden Gang tæt ved de store Mandfolkfestole 8—9—10—11“.

Rancelli-Alsessor og førrige Herredsfoged Niels Læssøe, † 1785, begr. „under Orgelværket bag hans egen luffede Stol“.

Toldkontrollør Frederik Sivers, † 1785, begr. „i Choret ved Sognepræstens Skriftestol“.

Morten Nielsen, Møller i Strandmøllen, † 1786, begr. „i den Sonden

Gang lige ud for den Sonden Chorsdør ved Udmuren“.

Apoteker Jørgen Bielefeldt Franck, † 1787, begr. „bag Alteret under den 3. Norden store Steen“.

By- og Raadstuefriver Ole Løwolds Datter, Caspara Andrea, † 1788, begr. „i den liden Gang mellem Prædikestolen og Officersstolen ved Kirkens Blot“.

Rjøbmand Jørgen Chr. Dreyers Hustru, Agnes Hedvig Schmidt, † 1791, „indsat i den murede Begravelse strag bag Sognepræstens Skriftestol“.

Bager Jacob Stephansen, † 1791, begr. „i den store Gang ved Fruentimmerstolene Nr. 15—16—17“.

Kammerraad og Tolder (Toldforvalter) Lorents Bertelsen, † 1791, begr. „i den store Gang ved Mandfolkfestolene 1—2—3“.

Bager Niels Hansen Kloster, † 1792, begr. „i den Norden Gang bag Capellanens Skriftestol ved Siden af Kindlers aabne Begravelse“.

Doktor Peder Hansen Barfod, † 1792, begr. „i den Norden Gang lidt ovenfor den Norden Chorsdør ved den øverste Pille“.

Apoteker Jacob Rieffestahl, † 1793, begr. „i den Sonden Gang ved de smaa Mandfolkfestole Nr. 18—19—20 lige for Pillen“.

Kammerraad og Amtsforvalter Willemoes' Datter Anne Marie, † 1794, begr. „i den Sonden Gang under Prædikestolen tæt ved den store Gang mellem Cavalleristolen og Fruentimmerstolen Nr. 3.

Rjøbmand Jørgen Chr. Dreyers (anden) Hustru, Magdalene Møller,

† 1796, begr. „i den Sonden Gang bag Sognepræstens Skriftestol i den murede Begravelse ved Siden af hans salig Kone H. Schmidt“.

Jørgen Mortensen, Møller i Strandmøllen, † 1797, begr. „i den Sonden Gang bag den Sonden Chorsdør“.

General-Adjutant og Sold- og Consumtionsinspektør Herman M. Schubart, † 1798, begr. „i Choret Nordøst bag Alteret“.

Profesor theol. og Sognepræst for Alsens og Kjærum Menigheder, Peter Christian Steenvinkel, † 1799, begr. „i Choret ved den Norden Bille“.

Kjøbmand Hans Bryde Holst, † 1802, begr. „bag Alteret ved den sydvøstlige Bille“. — Han var den sidste, der blev begravet i Kirken

Kirkegaarden var delt i 3 Afdelinger: den almindelige Kirkegaard, Garnisons Kirkegaarden og „de fattiges Jord“. Den almindelige Kirkegaard omfattede de fleste Grave og havde sin største Udstrækning mod Syd, hvor Beboerne af Baagø foruden en Del af Alsens Borgere havde deres Bejsesteder, men strakte sig tillige Nord og Vest for Kirken. Paa Garnisonskirkegaarden, der ogsaa kaldtes „Krigsfolkets Jord“, „Soldaterjorden“, „Rytterijorden“, jordebes ikke alene Rytterne og de ringere stillede Befalingsmænd, men ogsaa deres Familie, og den havde vistnok sin Plads Øst for Kirken.

I „de fattiges Jord“ nedsænkedes Digene af Fattiglemmer, uformuende fremmede, saafom tilreisende Haandværksvende, og andre af de allerfattigste, blandt hvilke der selvfølgelig ogsaa var nogle, som havde kjendt bedre Dage; den var formodentlig henlagt til en eller anden Aftrog af Kirkegaarden. For Jorden i de tvende sidst nævnte Afdelinger (Garnisonskirkegaarden og „de fattiges Jord“), ydedes ingen Betaling. Ved Fredn. af 22. Febr. 1805 blev det forbudt at benytte Kirkerne som Begravelsessteder, og fra den Tid jordebes alle Dig udenfor Kirken. Pladsen paa Kirkegaarden ved Alsens Kirke blev derefter for trang, og dels af denne Grund, dels af Sundhedshensyn skred man til Anlæggelsen af en Afsjitenkskirkegaard, der fik sin Plads noget udenfor „Kongens Port“, hvor den endnu forefindes. Den ny Kirkegaard toges i Brug i December 1816; den første, hvis Støv kom til at hvile der, var Kjøbmand Gumme Clemmensens Hustru. Mariane fødte Bjørn, som døde 27. Novbr. og blev begravet 3. Decbr. nævnte Aar. Efter den Tid jordebes der kun faa paa den gamle Kirkegaard, der fuldstændig nedlagdes 1820. Med de gamle Rytteres Bortgang og Nedlæggelsen af Garnisonskirkegaarden forsvandt de sidste synlige Minder om Alsens Garnison.

